

האי מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דאבות

חיי האבות

על

פרקי אבות

ועליהם נוסף ביאור
משנת רבי פינחס בן יאיר

נועם אמרות
רבותינו הראשונים
גדולי האחרונים
ומאורי החסידות

נלקט ונערך בעזר ממעל

בנימין ברי"ח פרידמן

בין פסח לעצרת תשפ"ד, ביתר ת"ו

כל הזכויות שמורות

אפשר להשיג אצל המחבר הי"ו

רח' דברי חיים 8/3 ביתר עילית פל' 0527125089

ירושלים: אמי מורתי תליט"א רח' דוד ילין 7 פל' 0527179755

ירושלים: הר"ר פנחס דונר הי"ו רח' ברוכים 4 ביהכנ"ס נחלת יעקב פל' 0527681510

מודיעין עילית: משפחת פוטש רח' יהודה הנשיא 6\24 טל' 089744293

גבעת זאב: הר"ר ישראל בר"י וינגרטן הי"ו בביהכנ"ס פל' 0548545276

צפת: הר"ר שמואל פרידמן הי"ו פל' 0556791168

בארא פארק: געשעפט ספרים 16-4409 Av Brooklyn N.Y.

סטארלין קארלין

۱۰

ביום ישיבת הרב ר' יואל טייטלבוים

הירחית' תעלה שמואל את חכ מצבות המצבה והלחות
ותמונה הוא נחת מליק המאות בלבד במצב ותפזר
תמים, ותכסה לקיים אלי המאות.

ב' ח' אדר ב' תרפ"א
ה' תשנ"ד

דוד בהרה"צ מוהר"ר ישראל מרדכי

זצוקללה"ה טווערסקי

רחוב גבעת משה 10

ראחמיסטריווקא - ירושלים עיה"ק ת"ו

ת.ד. 50118

בעזה"י י' ניסן תשפ"ד לפ"ק

הובאו לפני גליונות אשר חיבר וליקט האי גברא יקידא מיקידי העיד ביתר
עילית, הרה"ח הנעלה מו"ה בנימין פרידמן שליט"א בן של האי גברא
רבה ויקידא הגה"ח מו"ה יוסף חיים זצ"ל על מסכת אבות, והוא ליקוט
מדברי רבותינו הראשונים והאחרונים, הן ע"ד הפשט וע"ד העבודה
והחסידות כדי שהלומדים בשבתות הקיץ במסכת אבות יוכלו להבין
ולהשכיל בעמקי המשנה, ובשמו יקבנו "חיי האבות" וכמובן שאין העיקר
אמידה בעלמא, אלא מתוך הבנה ולא נצרכו אלא לברכה, שיזכה להגדיל
תורה ולהאדירה ושיעלה על שולחן מלכים מאן מלכי רבנן מתוך בריות
גופא ונהורא מעליא.

החותם לכבוד התורה

דוד טווערסקי

חיים אלעזר ווייס

רב אב"ד לכל מקהלות האשכנזים

ביתר עילית

יום א' לסדר על מים חיים, ו' ניסן פ"ד

בוא ונחזיק טובה להאי גברא רבה ויקירא מחשובי קרתא קדישא הדין
היושב בשבת תחכמוני ה"ה הרה"ג והחסיד רבי בנימין פרידמן שליט"א
ממצויני כולל חו"מ דחסיד סטאלין קארלין.

שעלה בידו לקבץ כעמיר גורנה כל מפרשי המשנה דמסכת אבות מגדולי
הראשונים ועד האחרונים אשר מפיהם אנו חיים ומכל אחד הוציא את
הנקודה של פירושו על המשנה אשר ירוץ הקורא, וקראם בשם "חיי
האבות". ודבר גדול עשה עמנו, ומעתה כל אחד שילמוד פרקי המשנה
ימצא הכל בשולחן ערוך לפניו "ויחיה" את המשנה.

ומצרף אני את ברכתי שיתקבל הספר בכי מזדשא וישתו ממנו הצמאים
לדבר ה' ועוד יוסף כהנה וכהנה כה"י

הכוה"ח ברוב הערכה והוקרה

חיים אלעזר ווייס

מאיר שמחה

בן אאמו"ר גאון ישראל מרן הגרש"ז זצוק"ל

אויערבאך

רח' מפעל הש"ס 31/4 ביתר עילית

טל' 02/5808336

בס"ד

עש"ק לסדר וחי בהם

מכתב ברכה

למעלת כב' האברך החשוב ש"ב הרה"ח ר' בנימין פרידמן שליט"א

הנה עיני דשפיר חזי את חבורך החשוב על מס' אבות והוא ליקוט נפלא מגדולי הראשונים והאחרונים אשר מלהיב לעבודת ה' ותקון המדות וכמאמרם ז"ל במס' ב"ק דף ל' האי מאן דבעי דבעי למיהוי חסידא וכו'. רבא אמר לקיים מילי דאבות.

וכבר כתב החסיד יעב"ץ שהתורה לא תשכון כי אם בריק ממידות רעות ומלא ממצות החשובים. ולזה כיון השי"ת ואמר היו נכונים לשלושת ימים וכו' וכן כבוס הבגדים שיטהרו מן הטומאה ולכלוכים המונעים את הנפש מהשגתה, וכל הפרקים עד פרק שישי מלאים מדברים חשובים מקרבים את הנפש לכבודם ומקרבים אותה לעבודתה.

ולזה נהגו לקרותה באלו השבתות קודם מתן תורה כדי שיתעוררו אנשי קודש רחמי האלוקים אשר קרב לאבותינו בזמן הזה, ומסיים שבפרק שישי כולו מעורר לחשק התורה ואהבתה ובא לידע ולהודיע כי זהו התכלית, ומסיים ואין ספק שבזה הזמן נהיה יותר מוכנים לקבל כל דבר מעבודת השי"ת יותר מזמן אחר וכו' עכת"ד.

ויהא רעוא שתזכה להפיץ מעינותיך חוצה לזכות את הרבים בכריות גופא וזרעא חיא וקיימא

מאת

מאיר ש. אוירבך

נפתלי נוסבוים

רב ואב"ד צפון ירושלים עיה"ק תובכ"א

אב"ד בבד"צ אהבת שלום

גאב"ד בד"צ משיב כהלכה

וראש ישיבת חיי משה ירושלים

ב"ה י' ניסן פ"ד

בס"ד

הנני בזה בשבח המגיע לכתפים אודות הספר החשוב על מס' אבות הנקרא "חיי האבות" אשר חיבר האברך החשוב והנעלה ה"ה הרב ר' בנימין פרידמן שליט"א בן הרב ר' יוסף חיים פרידמן זצ"ל.

והספר הנ"ל מלוקט בלשונם הזך מתוך ספרי הקדמונים וספרי החסידות, דברים נפלאים וחשובים. וכימי הקיץ הארוכים יכולים לשנן את הד"ת הנחמדים והיקרים מפז ונופת צופים ולקבוע את חיי האדם כפי הוראות התנאים הק' זיע"א עם כל הלימודים מספרי הראשונים ורועי הדורות.

ומגלגלים זכות ע"י זכאי, ומשמיא קזכו לי' והנני לברכו שיזכה לברך על המוגמר ולהגדיל תורה ולהאדירה כשאיפתו הטהורה אכי"ר.

הכ"ד לכב' התורה

נפתלי נוסבוים

בכבוד ובמודא

אזכיר את זכר אבי מורי הגאון החסיד בר אוריין ובר אבהן
תלמיד חכם מובהק אשר כל ימיו היה חטיבה אחת לעשות רצון
קונו בנפשו הזכה בעבודת השם ביראה ושמחה ה"ה

הרה"ח ר' **יוסף חיים פרידמן** ז"ל

ב"ר שמואל ברוך ז"ל הנו"מ חיה מרים רחל לאה מירל ז"ל
גלב"ע ה' מרחשון תש"ע

התמסר בגופו נפשו ונשמתו לעזור ולשמח את הזולת בהארת
פניו הצוחלות, ובפרט לצעירים בפקחותו לרוממם ולהנחותם
הדרך לשמחת החיים בלימוד התורה ובכל מידה נכונה

גם אנלה על זאת הזכרון

את מורי חמי הגאון החסיד, בעל הרגש הנפלא שכל ימיו וחיו
היו נתונים לעבוד את השי"ת בכל מצב ובכל עת ה"ה

הרה"ח ר' **מאיר עקשטיין** ז"ל

ב"ר נתן ז"ל הנו"מ חיה ז"ל
גלב"ע ח' שבט תשס"ח

הרביץ תורה לצעירים רבות בשנים בנעימות ובסבר פנים יפות.
גם עשה הרבה בגופו ובמאודו לקירוב לבבות להשי"ת ועסק
בעבודת הקודש בשמשו כשוחט ובודק במורא שמים ובזהירות
מופלגה לזכות את הרבים

דברים אחדים

לימוד פרקי אבות

מנהג ישראל תורה הוא ללמוד בשבתות הקיץ פרקי אבות, ובלאו הכי היו מילי דאבות אלו שגורים בפי כל, כמובא בדרישה [ריש חו"מ], וז"ל: יש לדקדק בפתיחתו לטור או"ח דלא כתב תנן במס, אבות יהודה בן תימא אומר וכו', ונראה דהיינו טעמא מפני שמסכת אבות שגורה בפי כל מרוב מעלותיה ותועליותיה עד שאמר רבא בב"ק דף ל. האי מאן דבעי למיהוי חסידא לקיים במילי דאבות, עכ"ל. ונמצינו למדים בזה גודל ענין לימוד ושינון מסכת זו עד שיהא שגור בפי.

וכן מצאנו להגר"ח פלאג"י זצ"ל בספרו מועד לכל חי (סי' ב אות א) שכתב לשנן את פרקי אבות מדי חודש בחדשו בערב ראש חודש, וז"ל: טוב ללמוד בכל ערב ראש חודש מסכת אבות, ויותר בחודש הזה (ניסן) כי עת הזמיר הגיע להגות בפרקים הללו, ונחשב לו הששה פרקים כנגד שיתא סדרי משנה, והיא סגולה גדולה, עכ"ל.

וכן שמענו מיהודאי חסידאי שחסידים ואנשי מעשה היו נוהגים ללמוד כל יום פרק אחד שלם ממסכת אבות, כאשר היו עטורים בתפילין דר"ת, ובסדר זה היו מסיימים מדי שבת בשבתו את כל פרקי אבות לפי סדרו.

ולא די בזה, אלא עיקר ענין הלימוד במסכת זו הוא, להתעמק ולעיין בה, לרדת לעומק דברי התנאים הקדושים, וכמובא בספר מהר"ל מפראג בהקדמתו לספרו דרך החיים, שהוא ביאור רחב על מסכתין, שכתב לבאר טעם הדבר שהוקבע המנהג ללמוד בשבתות הקיץ, שהוא בשביל שני טעמים, האחד, כי היום הוא ארוך ואם מתחיל לומר אחר המנחה אף אם ישנה בעיון ולא יאמר אותם בהעברה, אין לחוש שמא ימשוך לו העיון ויבטל סעודה שלישית של שבת כי היום הוא ארוך ועדיין יש זמן. הטעם השני, כי ימי הגשמים אינם ראויים כל כך

לעיון בתורה שהרי אמרו במסכת תענית (דף ח:): דקשא יומא דמטרא כיומא דדינא ואין דעתו של אדם צלולה וצריכה תורה צילתא וכו', עכ"ל.

ומדבריו ראינו שהענין הוא ללומדו בעיון ולהוציא ממנו מוסר רבותינו שרצו ללמדינו בזה המסכת ועי"ז יקבע הדברים בלבנו לשמור ולעשות ולקיים.

חיי האבות

בהיות חשוב ונעלה ענין זה של לימוד פרקי אבות כסדר, ובפרט לימודו בעיון ובעומק. לכן אמרנו ללקט כעמיר גורנה מדברי רבותינו הראשונים והקדמונים שבאו לפרש המסכת כסדר כל משנה ומשנה ולימודה היוצא לנו. ובספר זה ערכנו את פירושיהם בצורה מסודרת, כאשר כל דיבור ודיבור מתוך המשנה הובאו אצלו בסדר מופלא דברי הראשונים והקדמונים לפירושיהם, באופן שבקלות יוכל הלומד והמעין בדברי חכמינו ז"ל ללמוד את פירושי הראשונים על כל ענין וענין דבר דבור על אופניו.

וקובעים מקום לעצמם הלא הם רבותינו הקוה"ט מאורי החסידות הבעש"ט הק' ותלמידיו אשר מפיהם אנו חיים, ודרכם הסלולה לנו היא דרך התנאים השנויה גם בפרקי אבות שבהם שנו חכמים בלשון משנה ונמסרה שלשלת הדורות מדור דור עד משה רבינו ע"ה שקיבל תורה מסיני והיא תורה שבעל פה לידע את המעשה אשר יעשון ואת הדרך ילכון בה.

על כן ליקטנו מדבריהם המסולאים מפז והבאנו דבר דבור על אופניו על סדר המשנה הסדורה. ולקטנו ממאורי החסידות ובעיקר מספה"ק בית אהרן ומאור עינים ועבודת ישראל. [הוספנו לבאר שיטות הראשונים לבאר משנת רבי פנחס בן יאיר, ותמכתי יתדותי לבארו ולקשרו בספרנו על פרקי אבות על פי מה שאמר המגיד להבית יוסף ללמוד פעמיים בשבוע משנת רבי פנחס יאיר].

מזמור לתורה

מה אשיב לה' כל תגמולוהי עלי, להודות ולהלל שזיכני לישיב באהלה של תורה, ובפרט בזו השנה שזיכני להוציא לאור עולם ליקוט מהראשונים והקדמונים ומאורי החסידות על פרקי אבות לזכות את הרבים למען יוכלו ללמוד פרקי יסוד אלו ולהוציא מלימודם את המעשה אשר יעשון.

בהדרת וחרדת קודש נביע ברכותינו מעומקא דליבא, לראש משביר, עטרת ראשנו נזר תפארתנו כ"ק מרן אדמו"ר מסטאלין קארלין שליט"א, אשר מאיר ומורה דרכנו בנתיב העולה בית אל ומנחנו בדרך אמת. יתן ד' שימשיך להנהיג עדתו בקודש, לאורך ימים ושנות חיים, בבריות גופא ונהורא מעליא, ברוב אונים ואמיץ כח, וירוה רוב נחת דקדושה מכב"ב ומכל החוסים בצילו, עדי ביאת גואל צדק, ולאורו ניסע ונלך לדורות עולם.

גם מלאכת עריכת ספר זה עלתה ברעיוני בעקבות דברי קדשו לפני שלש שנים שדיבר בנחיצות לימוד פרקי אבות בעיון ולהוציא מן הלימוד למעשה ולא כמן השפה ולחוץ בלבד. ובעקבות כך קבעתי לי לימוד קבוע בפרקי האבות באופן זה בשבתות ימי הקיץ, ובד בבד במרוצת הזמן עלה בידי מלאכה מפוארה זו.

בכיבוד אב ובמורא אם אזכיר באהבה כבוד הורי הדגולים והחשובים אבי מורי הרה"ח ר' יוסף חיים פרידמן ז"ל ותבדלחט"א אמי מורתי תחי', אשר גידלוני בחום ובאהבה להיות שתול בבית ה', ונטעו בי אהבת תורה ויראת שמים. וחינכוני בדרך זו לילך בדרכים הישרים ולהוציא מכל מאמר חז"ל ומאורי החסידות לימוד לצד המעשה, בין אדם למקום ובין אדם לחבירו, שזוהי גם מטרתו של ספר זה. יה"ר שלא יבוש המעיין ולא יקצץ האילן ותמשך שלשלת הזהב לדורי דורות בדרך ישראל סבא.

חייב אדם בכבוד חמיו וחמותו ה"ה מו"ח הרה"ח ר' מאיר עקשטיין ז"ל ותבדלחט"א חמותי תחי', אשר עזרתם ומסירותם לכל עניינינו היו ועודנם עומדות לימינו לחזקנו ולאמצינו בכל עת וזמן. שלא יבוש המעיין ולא יקצץ האילן ותמשך שלשלת הזהב לדורי דורות בדרך ישראל סבא.

הברכה אחת היא לעזרתי בחיים רעייתי תחי', העומדת לצדי בכל עת וזמן ובכל ענין וצורך, אשר בחכמת חיים ובתבונה עזרתני לבנות ביתנו על אדני התורה והחסידות. ובזכותה הגיעני עד הלום. ויה"ר שנזכה שנינו לראות נחת מבנינו היקרים ומכל יוצאי חלצינו לראותם שתולים בבית ד', נטועים כארזים על מים.

הכרת הטוב מיוחדת לכבוד אכסניא של תורה, ה"ה הכולל החשוב 'בית אולפנא דרבינו יוחנן', שזכיתי לישב בין כותליה וללון בה באהלה של תורה, וברבות השנים גדלו שם לתפארת תלמידי חכמים מופלגים, יושבי על מדין ומורי הוראה בישראל.

וקובעים ברכה מיוחדת מנהלי הכולל הנכבדים, ה"ה הרה"ח ר' שאול יצחק פריינד שליט"א, ואיתו עמו הרה"ח ר' אליהו ברגמן שליט"א, הנושאים בעול החזקת הכולל ברוח נדיבה ונפש חפיצה לרווחת האברכים יותר מן הרגיל. רב שכרם מן השמים, ויראו ברכה והצלחה בכל מעשי ידיהם.

ציון לנפש חיה

קבענו שם הספר 'חיי האבות' לזכר נשמת בתנו האשה הצנועה והחסודה אשר הרבתה פעלים לתורה ולחסידות מרת חיה בריזל ע"ה, בת יבדלח"ט ר' בנימין הי"ו הנו"מ נחמה ריזל תחי'. אשר הלימוד בספר ובמשניות יביא לעילוי נשמתה, וכמובא בספרי מהר"ח פלאגי [בספר מועד לכל חי א ב] על גודל לימוד מס' אבות לעילוי הנשמות. וכן כתב שראוי וטוב ללמוד בכל ערב ר"ח כל משניות אבות ויהא נחשב כלמד כל ששה סדרי המשנה וכל פרק לסדר אחד, וז"ל: טוב ללמוד בכל ער"ח מסכת אבות וביותר בער"ח ניסן כי עת הזמיר הגיע להגות בפרקים הללו, ונחשב לו הששה פרקים כנגד ששה סדרי משנה והיא סגולה גדולה. ואיתא בתיקונים [דף מד] וז"ל: מסכת אבות חשיבא גופי תורה והיא שורש הקדושה.

ובפרט בספר זה אשר עריכתו וליקוטו החלה אשתקד בתקופת חג הפסח ואז היתה לי בתי המנוחה ע"ה לעזר בהקלדת הפירוש וסידורו, ובמסירותה הנפלאה בכל עת לענין חשוב זה ולשאר עניינים נעלים כהנה וכהנה. ובודאי תהא השלמת המלאכה אשר היא החלה בחייה לעילוי נשמתה במרום, וזכות כל הלימודים בספר זה יזקפו לזכותה.

השלמת המלאכה תוך שנה, היא בזכות סיועם של בניי וחתניי היקרים, בני המשפחה והחברים היקרים שיחיו, שנרתמו לסייע ולעזור בכל עת, למען מטרה זו, זכרה להם אלוך לטובה, ויתברכו בברכה והצלחה בכל מעשי ידיהם, נחת וכל הטוב.

בעזהש"ת, פה ביתר, א' באייר, ט"ז למטמונים תשפ"ד
הילולא קדישא בעל 'פרי הארץ' זי"ע

בנימין פרידמן

הקדמות הרשב"ץ והמהר"ל

רשב"ץ: זאת המסכתא יקרה מאד המביאה האדם אל השלימות. וארו"ל [ב"ק ל.], מאן דבעי למהוי חסידא, ליקיים מילי דאבות. ואין לנו מעלה יותר גדולה מהחסידות. וארו"ל ע"ז [כ:], חסידות מביאה לידי רוח הקודש שנאמר "אז דברת בחזון לחסידך" [תהילים פט.], והאומר ענוה גדולה מכולן, החסידות ג"כ מביאה לידי ענוה. ואעפ"י שאז"ל [ב"ק ל:], האי מאן דבעי למהוי חסידא ליקיים מילי דנזיקין וליקיים מילי דברכות.

א. זאת המס' יתר שאת על ברכות ונזיקין, המעלה הגדולה אשר אין אחריה מעלה, שיהיה האדם טוב לשמים וטוב לבריות, וזהו שנאמר "ונמצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם" ואז"ל בקדושין [מ.], וכי יש צדיק טוב ויש צדיק שאינו טוב? אלא טוב לשמים וטוב לבריות - זה צדיק שהוא טוב, טוב לשמים ואינו טוב לבריות - זהו צדיק שאינו טוב.

ב. וע"י מסכת ברכות, האדם הוא טוב לשמים, שיהיה שם שמים שגור בפיו כל שעה על ידי קריאת שמע בברכותיה ותפלה וברכות השבח וההודאה וברכות המצוות וברכות הנהנין, וע"ז נאמר, "שויתי י"י לנגדי תמיד כי מימיני כל אמוט" כלומר, כמו שאין אדם שוכח יד ימינו כלל אבל היא מזומנת לו לכל צרכיו, כן ראוי לאדם לשום שם שמים לנגדו תמיד.

ג. וע"י מסכת נזיקין, טוב לבריות, שישמור האדם מלהזיק לבריות ושיעשה גדרים לעצמו שלא יהיה שום אדם נזוק ממנו אפי' בסיבה רחוקה ובגרמא, [ב"ק ל] שהיו חסידים הראשונים מצנעין קוצותיהן וזכוכיותיהם בתוך שדותיהם ומעמיקין להם ג' טפחים, לא תעלם המחרישה. וזהו התועלת המגיע ממסכת נזיקין, המביאה לידי חסידות.

ונהגו לקרותה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות אחר תפלת המנחה בקיץ שהימים ארוכים, למשוך לב עמי הארץ לתורה. יש מקומות מפסח ועד העצרת, ויש מקומות אחר העצרת. וכן מנהגנו וראוי לסמוך קריאתה למתן תורה, לפנינו או לאחריו.

פרישה [כתב יד] חו"מ סי' א' אות א' וז"ל: יש לדקדק למה לא פתח הטור בהתחלת חלק חו"מ תנן במסכת אבות רשב"ג אומר והתחיל רשב"ג אומר וכן יש לדקדק בפתחתו טור או"ח פתח יהודה בן תימא אומר ולמה לא כתב תנן במסכת אבות. ונראה דהיינו טעמא מפני שמסכת אבות שגורה בפי כל מרוב מעלותיה ותועלתיה. וארו"ל [ב"ק ל.], מאן דבעי למהוי חסידא, ליקיים מילי דאבות ליקיים מילי דנזיקין וליקיים מילי דברכות. ומה"ט כאשר התחיל רבינו הטור או"ח מילי דברכות. וחז"מ מילי דנזיקין התחיל בשניהם במס' אבות.

מהר"ל: המסתתא המהוללה היקרה מס' אבות נכללו כל דברי המוסר מעט הכמות ורב האיכות, ואמרו (ב"ק ל') מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דנזיקין רבא אמר מילי דאבות ואמרי לה מילי דברכות. כי שלימות האדם בשלשה. א. צריך שיהיה שלם עם זולתו מבני אדם, ב. וצריך שיהיה שלם בעצמו עד שהוא בריה שלימה. ג. וצריך שיהיה שלם עם בוראו דהיינו בדבר שמגיע לבוראו, ואלו ג' שלימות כוללים הכל.

וסבר רב יהודה לקיים מילי דנזיקין. וזהו עיקר החסידות שלא ימצא היזק ממנו, שאם גורם לזולתו היזק, אין ראוי שיהיה נקרא חסיד, ולא אמר שיגמול חסדים וצדקה שודאי ראוי לעשות לזולתו, אמנם אין מורה על חסידות יתירה, אבל כאשר נזהר במילי דנזיקין אף אם אין עושה בידים כלל רק שנהר שלא יגיע היזק ורע לזולתו בגרמתו זה חסיד גמור.

ולרבא דאמר לקיים מילי דאבות כלומר שעיקר החסידות הוא בזה כאשר הוא איש שלם בעצמו והמדות הטובות שלימות עצמו, וסבר רבא כי יותר ראוי שיקרא חסיד כאשר הוא שלם בעצמו דבר שמגיע לעצמו והוא עיקר יותר לחסידות.

ואמרי לקיים מילי דברכות שהוא שלם עם בוראו לברך את שמו ית' ע"כ דבר ואין שם שמים מסולק מאתו, וסברי דיותר ראוי שיהיה החסידות תולה בזה כשהוא שלם עם בוראו. ומא"ח ומא"ח ולא פליגי, כי האדם אינו יושלם עד שהוא חסיד גמור בג' דברים אלו ואז הוא שלם לגמרי.

ויש בזה דבר מופלג בחכמה, האדם בו ג' חלקים גוף ונפש ושכל, א. לרב יהודה החסידות שיהיה שלם בנפשו, ושמירת הנזיקין שלא יעשה דבר רע כי הנזיקין רעים לגמרי ואין בו דבר טוב ודבר הנאה בנזיקין, ולא כשאר חטאים שיש הנאה בהם מחמת יצרו שבגופו שמתאוה לתאוותיו ולהנאותו, ואם אינו נזהר בנזיקין כלל ועושה היזק בידים לחבירו זהו נפש רע. כי מי שהוא רע בעצמו נפשו מתאוה לדבר שהוא רע בעצמו אף שאין לו שום הנאה בזה, והמרחיק א"ע מן הנזיקין מורה שנפשו מסולק מהרע לגמרי ששמירה מנזיקין ביותר מורה לשלימות נפשו שאינו נפש רע, ב. ולרבא מילי דאבות שהם דברי מוסר המייסרים את גוף האדם כי זהו ענין המוסר, וסובר כי החסידות תולה כאשר אין בו פחיתות שנמצא בגוף. ג. ולא"ד מילי דברכות זה מצד השכל שהוא מבוקש לה ותדבק בו יתברך נותן ברכה אליו על הכל וזהו הדביקות בו יתברך, בקשת השכל וכאשר האדם נותן ברכה על הכל השכל שלו מבקש הדביקות בו ולכך נותן ברכה אליו תמיד.

מפרשי מסכת אבות

מדרש שמואל: מד"ש: פי' על פרקי אבות לרבי שמואל ב"ר יצחק די אוזידא, חי בצפת בסביבות השנים ה'ש - שס"ד, מתלמידיו הראשונים של האריז"ל, ומסופר שפ"א נכנס ר' שמואל אל האריז"ל קם כנגדו מלא קומתו, ולשאלת מהרח"ו מדוע קם, השיב האריז"ל שלא קם כנגדו אלא כנגד נשמת התנא ר' פנחס בן יאיר שנתעברה בו עקב מצוה שעשה היום ר"ש שהיה התנא מקיימה, וכששאל מהרח"ו את רבינו איזה מצוה קיים היום, השיב לו שהלביש הבוקר משפחה ערומה שנגנבו בגדיהם בלילה. ולאחר פטירתו בשנת ה'של"ב המשיך ללמוד קבלה אצל ר' חיים ויטאל [וחתום בשנת ה'של"ה על שטר התקשרות של חבורת תלמידי האריז"ל], והיה חברו של הרמ"ק. למד אצל ר"א גאליקו, ובהמשך ייסד ישיבה שעסקו בנגלה ובנסתר. חיבור זה על פרקי אבות נקרא מדרש שמואל, והוא מעין 'שיטה מקובצת' - של אסופת מפרשים קדמונים, שלא כולם הובאו בספרי כאן בשמותיהם, (המהווה מקור חשוב לפירושים נוספים שרבינו מצטט, ואינם בידנו כיום), ובתוספת פירושים משלו. נדפס לראשונה בחייו בשנת ה'של"ט, ולאחמ"כ שלוש פעמים נוספות בחייו, ובמשך השנים נדפס עשרות פעמים. וציטטוהו האחרונים כמו בעל התיו"ט ועוד. בתוך שאר חיבוריו: מדרש שמואל על התורה. ופי' על נ"ך וכו'.

ראשי אבות: פי' על פרקי אבות לרבינו יצחק ב"ר שלמה אלאחדב, נולד בספרד בשנת ה' ק"י והיה שם תלמידו של ר' יהודה בן הרא"ש השני מברוגוש [נינו של הרא"ש], ולפי חלק מההשערות זקנו ר' יהודה קרישף הוא ר' יהודה קרשף חתן הרא"ש נמצא שרבינו יצחק הוא נין הרא"ש, ולאחמ"כ עבר לסיציליה, ונלב"ע בסביבות שנת ה' ק"צ.

ספורנו: לר' עובדיה ב"ר יעקב, כתב ספרים רבים, ביניהם ידוע פירושו על התורה ועל חלק מספרי הנביאים. חי סביבות שנות ר"מ - ש"י.

פירוש רש"י: לרבינו שלמה יצחקי, נודע בפירושו על התורה והש"ס, וכן פירושו זה על פרקי אבות. פירוש זה על מסכת אבות הוא הפירוש היחידי מפירושי הראשונים שפירשו גם את הפרק הששי ממסכת זו. חי בשנות ד"א ת"ת - ד"א תתס"ה.

רמב"ם: לרבינו משה בן מיימון, מלוקטים מתוך פי' על המשניות, וח' פרקים, וכן קטעים נבחרים מתוך הי"ד החזקה הנוגעים לעניננו. חי בשנות ד"א תתצ"ח - ד"א תתקס"ה.

רבינו יונה: לרבינו יונה החסיד מגירונדי, חיבר פי' על ג' מסכתות, ברכות, ב"ב, ופרקי אבות. כמאמר הגמ' האי מאן דמיבעי למהוי חסידא לקיים מילי דנויקין [ב"ב], ואמרי לה מילי דברכות, ואמרי לה מילי דאבות. חי עד שנת ה"א כ"ד. בין תלמידיו היו הרשב"א והרא"ה ועוד.

פי' המאירי: לרבינו מנחם לבית משפחת המאירי, ידוע בספרו 'בית הבחירה' על הש"ס, בו אסף פירושי כל הראשונים שקדמו לו ושיטותיהם. על מסכת אבות חיבר פירוש בשם 'מגן אבות'. חי בשנות ה"א ט - ע"ה.

רע"ב: לרבינו עובדיה מברטנורא, היה מתלמידיו החשובים של המהרי"ק ונודע בפירושו על ששה סדרי משנה, ומהנלמדים ביותר. בין היתר היה במצרים ובירושלים שם נטמן. חי בתחילת שנות ה'ר'.

רבנו בחיי: פי' על פרקי אבות לרבנו בחיי בן אשר אבן חלאוה, היה מתלמידי הרשב"א ובחיי רבו הרשב"א החל לכתוב את פירושו לתורה הידוע. חי בשנות ט"ו - ק'.

רשב"ץ: לרבינו שמעון בן צמח דוראן, שימש כדיין בבית דינו של הריב"ש. ספרו 'מגן אבות' שבו כתב פירוש על מסכת אבות כולל ארבעה חלקים, ששלשה מהם עוסקים בענייני אמונה. בהקדמתו לספרו זה כתב שאחר פירושו למסכת זו לא יצטרכו עוד לפירושים אחרים. חי בשנות קכ"א - ר"ד.

דרך החיים מהר"ל: לר' יהודה ליוואי מפראג, נולד לאביו ר' בצלאל בשנת ה' ער"ב, כיהן ברבנות הערים פראג ופוזנא יותר נ' שנה, וע"פ המקובל ברא גולם ברוה"ק (עי' תשו' ח"צ סי' ע"ו בשם ר"נ כ"ץ בעמח"ס סמיכת חכמים), גלב"ע ביום ח"י אלול בשנת ה' שס"ט. וליקטנו כאן מחיבורו דרך החיים על פרקי אבות אשר המהר"ל בעצמו קרא לה 'מההוללה היקרה היא מסכת אבות'.

מחזור ויטרי: פירוש לר' יעקב ב"ר שמעון מתלמידי רש"י, שאסף וקבץ מפירושים הקודמים לו וממדרשי חז"ל, ולפעמים אף הוסיף מדיליה. פירוש זה הוכנס למחזור ויטרי, כשאר עניינים מבית מדרשו של רש"י שהוכנסו לספר זה.

רבנו שם טוב: חי בשנות ה'ד, ולפי השערת רי"ל דייטש מהדיר הפי', הוא זקנו של רבינו שם טוב בן יוסף אבן פלקירה שחיבר הפי' 'מורה המורה' על ה'מורה נבוכים' להרמב"ם, המדרש שמואל מצטטו כו"כ פעמים יתר מכן אין ידוע תולדותיו וקורותיו

רבנו מתתיה ב"ר משה היצהרי: משפחתו מנרבונה שבצרפת, ובעת גירוש יהודי צרפת בשנת ה'ס"ו היגרו לאראגון שבספרד, היה מחכמי ספרד וכיהן כרבה של סרגוסה, מוזכר בויכוח טורטוסה בשנת ה' קע"ג. היה תלמידו של רבי חסדאי קרשקש. עם פטירתו צוין רבי מתתיהו כאחד מממשיכי דרכו. תלמידו, רבי חסדאי בן חסדאי, מתאר אותו כ"מורי הזקן... החכם המפורסם ברבים". פי' למסכת אבות

הוזכר ע"י ר"י אברבנאל בספרו 'נחלת אבות', וכמו"כ מצוטט בפי' מד"ש על פרקי אבות עשרות פעמים, ומציין בהקדמתו שפירוש רבי מתתיהו היה "סתום וחתום עד עתה". כתב ידו מפורז בספריות שונות. פי' על התורה, נכתב בשנת ה'קס"ב. פירוש לפירושו של ראב"ע על התורה. שהוקדש לכבוד מורו רבי חסדאי קרשקש. ספר על הלכות טרפות, הספר מוזכר בבית יוסף של רבי יוסף קארו (יור"ד סימן לז).

פירוש ר' אברהם ב"ר מרדכי פריצול: חכם קדמון נולד בצרפת בעיר אביניון בשנות ה"א רי"א - ב, ולאחמ"כ עבר לאיטליה, שם בשנת ר"ס קם נגד משיח השקר דוד הראובני אשר קם באותה העת. חיבר מספר ספרים, ומהם, פרחי שושנים על התורה (כ"י), פי' למגילת קהלת, פי' לספר איוב, מגן אברהם ובו ויכוחים ודברי הגנה על היהדות וכבודה, ועוד, וכן את הפי' שלפנינו על פרקי אבות שסיים לחברו בחודש תמוז שנת רע"ז. שנת פטירתו אינה ידועה ואינה לפני ו' אדר ה'רפ"ו.

מגיד מישרים: מאת מלאך שנתגלה למרן ר' יוסף קארו בעל מחבר בית יוסף על ד' טורים והשו"ע, ותאריכי ההתגלות המלאך אליו מצוינים רובם בלילי שבתות או ביומא דפגרא, ובשבתות הקיץ שנתגלה אליו למד עמו גם פרקי אבות, [וראו לציין שהינו הלימוד היחיד שלמד עמו על הסדר, קושיות תירוצים ומהלכים] רובם על פי סוד ומיעוטם על פי הפשט, ומתוכם ליקטנו בס"ד מספר קטעים ומשובצים במקומם.

התוכן

משנה י"ב.....פט	דברי פתיחה.....א
משנה י"ג.....צ-צב	משנת כל ישראל.....ג
משנה י"ד.....צג-צד	כל פרק א בלא פירוש.....ד-ב
משנה ט"ו.....צה-צח	פרק א' משנה א'.....ד-ח
משנה ט"ז.....צט-ק	משנה ב'.....ט-יב
משנה י"ז.....קא-קג	משנה ג'.....יג-טו
משנה י"ח.....קד-קה	משנה ד'.....טז-יז
משנה י"ט.....קט-קי	משנה ה'.....יח-כ
משנה כ'.....קיא-קיב	משנה ו'.....כא-כג
משנה כ"א.....ק.....ק	משנה ז'.....כד-כה
כל פרק ג'.....קייז-קייט	משנה ח'.....כו-כז
משנה א'.....קכ-קכב	משנה ט'.....כח-כט
משנה ב'.....קכג	משנה י'.....ל
משנה ג'.....קכד-קכה	משנה י"א.....לא-לב
משנה ד'.....קכו-קכח	משנה י"ב.....לג-לה
משנה ה'.....קכט-קל	משנה י"ג.....לו-לז
משנה ו'.....קלא-קלב	משנה י"ד.....לח-לט
משנה ז'.....קלג-קלד	משנה ט"ו.....מ-מא
משנה ח'.....קלה-קלו	משנה ט"ז.....מב-מד
משנה ט'.....קלז-קלח	משנה י"ז.....מה-מח
משנה י'.....קלט-קמ	משנה י"ח.....מט-נא
משנה י"א.....קמא-קמב	מעלת ימי הספירה
משנה י"ב.....קמג-קמד	כל פרק ב בלא פירוש.....נג-נד
משנה י"ג.....קמה	פרק ב' משנה א'.....נו-סא
משנה י"ד.....קמו-קמז	משנה ב'.....סב-סה
משנה ט"ו.....קמח-קנא	משנה ג'.....סו
משנה ט"ז.....קנב-קנג	משנה ד'.....סז-סח
משנה י"ז.....קנד-קנו	משנה ה'.....סט-עב
משנה י"ח.....קנח-קס	משנה ו'.....עג-עה
משנה י"ט.....קסא-קסב	משנה ז'.....עו-עז
משנה כ'.....קסג-קסו	משנה ח'.....עח-פב
משנה כ"א.....קסז-קע	משנה ט'.....פג-פד
משנה כ"ב.....קעא-קעב	משנה י'.....פה
משנה כ"ג.....קעג-קעה	משנה י"א.....פז-פח

משנה ו'.....רסז-רסח
 משנה ז'.....רסט-ער
 משנה ח'.....רעא-רעג
 משנה ט'.....רעד-רעט
 משנה י'.....רפ-רפג
 משנה י"א.....רפד-רפח
 משנה י"ב.....רפט-רצ
 משנה י"ג.....רצא-רצג
 משנה י"ד.....רצד-רצה
 משנה ט"ו.....רצו-רצז
 משנה ט"ז.....רצח-רצט
 משנה י"ז.....ש-שב
 משנה י"ח.....שג-דש
 משנה י"ט.....שה
 משנה כ'.....שו-שז
 משנה כ"א.....שח-שט
 משנה כ"ב.....שי-שיג
 משנה כ"ג.....שיד-שיז
 משנה כ"ד.....שיח-שכה
 משנה כ"ה.....שכו-שכז
 משנה כ"ו.....שכח-של

כל פרק ו' שלא-שלג
 משנה א'.....שלד-שמז
 משנה ב'.....שמח-שנא
 משנה ג'.....שנב-שנג
 משנה ד'.....שנד-שנו
 משנה ה'.....שנח-שס
 משנה ו'.....שסא-שפג
 משנה ז'.....שפד-שפט
 משנה ח'.....שצ-ת
 משנה ט'.....תא-תד
 משנה י'.....תה-תח
 משנה י"א.....תה-תח
 משנת ר"פ בן יאיר.....תט-תיז
 מעלת יום מתן תורתנו.....תיח-תכב

כל פרק ד קעז-קעט
 משנה א'.....קפ-קפה
 משנה ב'.....קפו-קצ
 משנה ג'.....קצא-קצב
 משנה ד'.....קצג-קצד
 משנה ה'.....קצה-קצו
 משנה ו'.....קצז-קצח
 משנה ז'.....קצח-קצא
 משנה ח'.....רב-רג
 משנה ט'.....רד-רה
 משנה י'.....רו-רז
 משנה י"א.....רח-רי
 משנה י"ב.....ריא-ריב
 משנה י"ג.....ריג-ריד
 משנה י"ד.....רטו
 משנה ט"ו.....רטז-ריז
 משנה ט"ז.....ריח
 משנה י"ז.....ריט-רכא
 משנה י"ח.....רכב-רכג
 משנה י"ט.....רכד-רכה
 משנה כ'.....רכו-רכז
 משנה כ"א.....רכח
 משנה כ"ב.....רכט-רל
 משנה כ"ג.....רלא-רלב
 משנה כ"ד.....רלג-רלד
 משנה כ"ה.....רלה-רלו
 משנה כ"ו.....רלז
 משנה כ"ז.....רלח-רלט
 משנה כ"ח.....רלט-רמג
 משנה כ"ט.....רמד-רנ

כל פרק ה' רנא-רנג
 משנה א'.....רנד-רנו
 משנה ב'.....רנח-רנט
 משנה ג'.....רס-רסא
 משנה ד'.....רסב-רסד
 משנה ה'.....רסה-רסו